

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Aralık 2015, Sayı 210 Ekidir

Sanayinin Sorunları ve Analizleri (XIII)

Kârlar azalıyor, ücretlere
baskı artıyor

KÂRLAR AZALIYOR, ÜCRETLERE BASKI ARTIYOR

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

Sanayi kesiminde özellikle son iki yıldır yaşanan gerçek, kârlarda azalma sorununun Türkiye'yi 2016'da önemli bir darboğaza sürüklediğine ilişkin belirtiler güçleniyor. Ekonominin belkemiğini oluşturan büyük sanayideki reel kâr oranı azalışının, firmaları kestirmeden ücretleri baskılamaya, istihdamı azaltmaya götüreceği, bunun da birçok işyerinde gerilimleri yükselteceği görülebiliyor.

Özellikle Türkiye sanayisinin bel kemiğini oluşturan en büyük 500 sanayi firma grubunda, birçok firmanın, kurdaki yükselişten dolayı zarar yazdığı, ama kur artışını önceden kestirerek kaynaklarını dövizle bağlayanların da olduğu ve kayıplarını biraz olsun telafi edebildikleri saptandı. Ne var ki, bu konjonktürel çözümün de sürdürülemez olduğu görülüyor.

İSO 500 Büyük firma verilerinden yapılan analizde, sanayi firmalarının döviz (kambiyo) kazancı ağırlıklı "üretim dışı gelir"inin toplam kârlara katkısı, 2014 yılında yüzde 50'yi aştı. Kaynaklarını, sanayi yatırımı yerine dövizle bağlayarak kur artışlarından yararlanma eğiliminin 2015'te de sürdüğü tahmin ediliyor. Dövizle yatırımdan kazanç odaklı "üretim dışı gelirler", firmaların dönem kârından ayıklandığında, sanayi faaliyetinden elde edilen yıllık kârlar 2014 yılında 13,4 milyar TL'ye kadar düştü.

Üretimden gelen kâr işçi sayısına bölündüğünde işçi başına kârların hızla azalmakta olduğu saptandı. 2009-2014 arası yüzde 24 artmış görünen işçi başına cari kârlar, aynı dönemin, yüzde 34 artan enflasyondan arındırıldığında, reel kâr düşüşü yüzde 14'ü buldu. Özellikle, ücretli başına kârların 2013'ten 2014'e bir yılda yüzde 18 gerilemesi dikkat çekicidir.

Merkez Bankası'nın TÜİK verilerinden yaptığı bir hesaplamada, sanayide en önemli maliyet kalemlerini yüzde 59 ile hammadde, yüzde 16 ile de ücretler oluşturmaktadır. Bu durumda, önümüzdeki yıllarda sanayi firmalarının, ithal girdide kur artışlarından kaynaklanan maliyet artışlarını fiyatlara yansıtılmaları kaçınılmaz olurken, bu fiyatlarla rekabet ve pazar sorunları daha da büyüyebilecektir.

Diğer önemli maliyet kalemi sayılan ücretlerde ise ücret artışlarını frenlemek, hükümetten ücretten alınan vergi ve prim konularında indirim kolaylığı istemek şimdiden gündemdedir. Bunun yanı sıra, şirketlerin işten çıkarma yolunu daha çok kullanmaları, ama buna ayak bağı olan kıdem tazminatı yükünde de hükümetten kolaylık istemeleri bekleniyor.

Sanayiciye, üretimi geliştirmek yerine döviz spekülatoörlüğüne özendirilen etken, izlenen yanlış ekonomi politikaları olmuş ve bu, beraberinde sanayiye önemli bir krizin eşğine de getirmiştir. Bu krizi aşmak için başvurulması düşünülen emek karşıtı politikalar önünde emek kesiminin daha örgütlü bir çaba içinde olması, iş ve aş hakkını korumak açısından kaçınılmazdır.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

Sanayi kesiminde özellikle son iki yıldır yaşanan gerçek kârlarda azalma sorununun Türkiye'yi 2016'da önemli bir darboğaza sürüklediğine ilişkin belirtiler güçleniyor. Ekonominin belkemiğini oluşturan büyük sanayideki reel kâr oranı azalışının, firmaları kestirmeden ücretleri baskılamaya, istihdamı azaltmaya götüreceği, bunun da birçok işyerindeki gerilimleri yükselteceği tahmin ediliyor.

BALAYININ SONU...

Genelde tüm firmalar, özellikle de sanayi firmaları, 2003-2007 döneminde düşük faiz, düşük kur araçları ile -inşaat odaklı olarak- canlandırılan iç pazara dönük büyüdüler. Bu, "dolça vita-tatlı hayat" dönemiydi.

Bu rehavet döneminde dış kaynak girişinin 2002 öncesine göre olağanüstü girişi ana etmendi. 2008 sonrası, özellikle de 2014-2015 yıllarında, bu iklimin değişmesi ile birlikte, firmaların alıştıkları kâr oranları tekrarlanamıyor. İç talep pek umut vermezken, en önemlisi döviz kuru rüzgarına rağmen ihracat artmıyor, hatta yüzde 10'un üstünde bir gerileme gösteriyor, sonuçta, birkaç yıldır iyice belirginlik kazanan sanayide kâr oranlarının azalması sorunu daha da büyüyor.

Buna bağlı olarak da azalan kâr oranları sorunu karşısında işverenler, maliyetleri azaltmak için ücret giderlerini azaltma, istihdamı düşürme önlemlerini ajandalarında tutuyor, hatta yer yer uyguluyorlar. Gündemdeki asgari ücret artışına ise sistematik karşı çıkış yükseliyor.

KUR ARTIŞI...

Yabancı dış kaynak girişi ve iç pazar üstüne bina edilen son 13 yılın büyüme paradigmasının, artık işlemeyecek duruma geldiği gözleniyor. Dış kaynak girişi, özellikle 2014 ve 2015'te tempo kaybederken, kaynak girişinin düşmesi ile birlikte artan

döviz kuru, firma bilançolarını etkilemiş durumda. İthal girdideki kurdan kaynaklanan fiyat artışları, ürün maliyetlerini artırıyor ve içeride fiyatları artırma baskısı yaratırken dış pazarda bu fiyatlarla rekabet güçleşiyor.

Özellikle Türkiye sanayisinin bel kemiğini oluşturan en büyük 500 sanayi firma grubunda, birçok firmanın, kurdaki yükselişten dolayı zarar yazdığı, ama kur artışını önceden kestirerek kaynaklarını dövize bağlayanların da olduğu ve kayıplarını biraz olsun telafi edebildikleri gözleniyor.

"İSO 500 Büyük Firma" verilerine göre sanayi dışı kazançlar, şirketlerin dönem kârlarının yarısını geçiyor. Büyük sanayi firmalarının kârlarının arka planı, dönem kârlarının yarısından biraz fazlasının net kambiyo kazançlarından oluştuğunu gösteriyor. Üretimden sağlanan kârlar ise, döviz kazancı koltuk değneği olmadan, ayakta durmayı zorlaştırıyor.

Bu durumda, arzı, konjonktürel kur kazançları her yıl tekrarlanamayacağına ve bununla uluslararası rekabet gücü elde edilemeyeceğine göre, firmalar, maliyetlerini azaltacak, rekabet güçlerini yükseltecek önlemlere ihtiyaç duyuyorlar. Ne var ki, AR-GE'den, teknolojik yenilenmelerden sağlanması beklenen rekabet gücü yerine, daha çok ücret giderlerini azaltma, işten çıkarma önlemleriyle yeni döneme uyum aranıyor, bu da ülkede zaten büyük eşitsizlikler içeren gelir bölüşümünün daha da adaletsizleşeceğine işaret ediyor.

KÂRLARDA DÜŞÜŞ

500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nun 2014 yılına ait kesinleşen kârlarına bakıldığında, büyük şirketlerin 2013'e göre performansının düştüğü görülüyor. 2013 yılında faaliyet kârını net satışların yüzde 8'ine çıkaran 500 büyük sanayi şirketlerinin, 2014 yılındaki faaliyet kârının net satışa oranı yüzde 6.4'e geriledi. 2013 yılında 36 milyar lira faaliyet

kâr elde eden şirketlerin bu kârı 2014 yılında cari fiyatlarla 30 milyar liraya düştü.

Sanayinin asıl temel faaliyet alanı olan esas faaliyet kârlarına bakıldığında, 500 büyük şirketin performansının ciddi oranda gerilediği görülüyor.

2014 yılında, sanayiciler esas faaliyetlerinden, yani üretim faaliyetlerinden pek kâr elde edememiş görünüyorlar. 2013 yılında 22 milyar olarak gerçekleşen 500 büyük şirketin dönem kârı tutarı 2014 yılında yüzde 22'lik bir artışla 27 milyar liraya çıktı. Ne var ki, bu artış, üretimden çok, "Döviz yatırım"dan sağlanan üretim dışı gelirle elde edildi.

ÜRETİM DIŞI GELİRLER

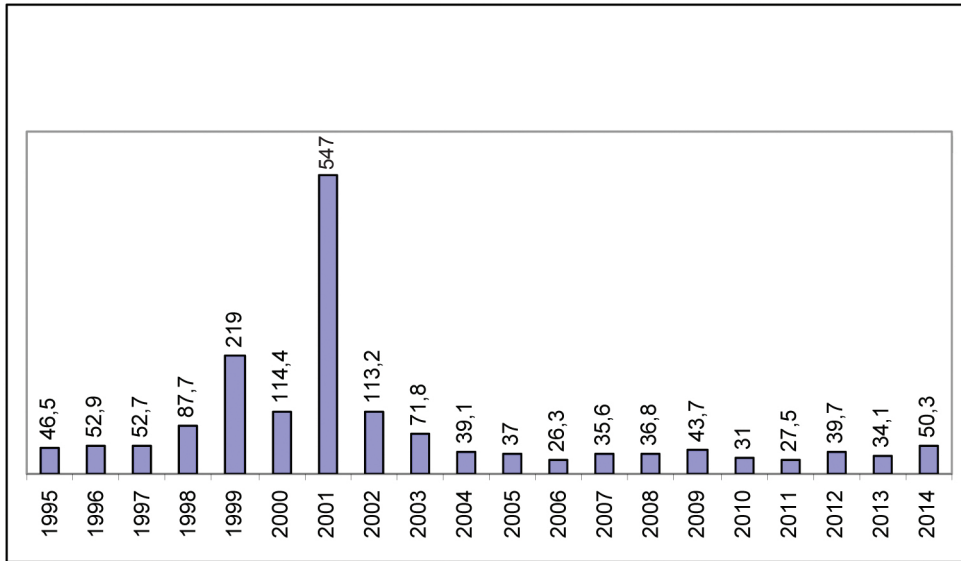
Yıllardır sürdürülen İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışmalarında üretim faaliyeti dışı gelirler ayrıca hesaplanmakta ve değerlendirilmektedir. Üretim faaliyeti dışı gelirler iki nedenden dolayı hesaplanıyor. İlk neden, kuruluşların üretim faaliyeti dışı gelirlerinin, toplam dönem kârlılık (veya zarar) üzerindeki etkilerinin görülmesidir.

İkincisi ise İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışmasında kullanılan milli gelir anlamında kâr ve yaratılan katma değer hesaplanması için üretim faaliyeti dışı gelirler büyüklüğünün ayrıca hesaplanması gerekiyor.

Üretim faaliyeti dışı gelirleri, faiz gelirleri, net kambiyo kârları, menkul ve duran varlık satışları, temettü gelirleri, iştirak gelirleri, gibi unsurlardan oluşuyor.

Firmalar, şirkete ait arsa, bina satış gelirlerini, faizden, dövizden kazançlarını "üretim dışı gelir" olarak bilançoya katınca, dönem kârları da artmış görünüyor. Örneğin 1990'lı yıllarda, firmalar kaynaklarını üretimde kullanmak yerine, o dönem çok yüksek seyreden devlet kağıdı faizine bağlayarak şirket kârlarını artırmayı tercih ediyorlardı.

İSO 500 Büyük firma verileri, özellikle 1990'ların ortalarında başlayan, sanayi üretimi yerine kaynakları yükselen faizlere ve döviz kazançlarına yönelik kullanma eğiliminin 2001 krizi öncesi ve sonrasında tavan yaptığını göstermektedir.

Grafik 1. Üretim Dışı Gelirlerin Dönem Kârındaki Payı: 1995-2014 (%)

2001 kriz yılında 500 büyük sanayi firma kârlarının toplamı cari fiyatlarla 718 milyon TL'de kalırken, faiz ve kambiyo gelirinden oluşan üretim dışı gelirler 4,6 milyar TL'ye ulaşmıştı. Ondan önceki 1999 ve 2000 yıllarında da firmaların üretim dışı gelirleri, dönem karlarının yüzde 100'ünü aşmıştı.

Bu çarpıklık, ancak 2001 krizi sonrası dengelerin kurulması, enflasyonun dizginlenmesi, faizlerin düşürülmesi ve döviz kurunun düşmesi ile giderilebildi. Üretim dışı gelirlerin dönem kârına oranı 2003'te yüzde 71,8 iken 2007'de yüzde 35,6'ya kadar düştü. Döviz fiyatlarının yükseldiği 2008-2009 krizinde biraz daha yükselen üretim dışı gelirler yine de dönem kârlarının yüzde 44'ünü geçemedi. Ancak, kurların yeniden yüksek prim yaptığı 2014'te kambiyo kazançları ağırlıklı üretim dışı gelirler, firma kârlarının yarısını aşarak yeni bir çarpık döneme giriş yaptı. Bu oranın 2015 yılında da yükseldiği tahmin edilmektedir.

NE KADARI ÜRETİM DIŞI?

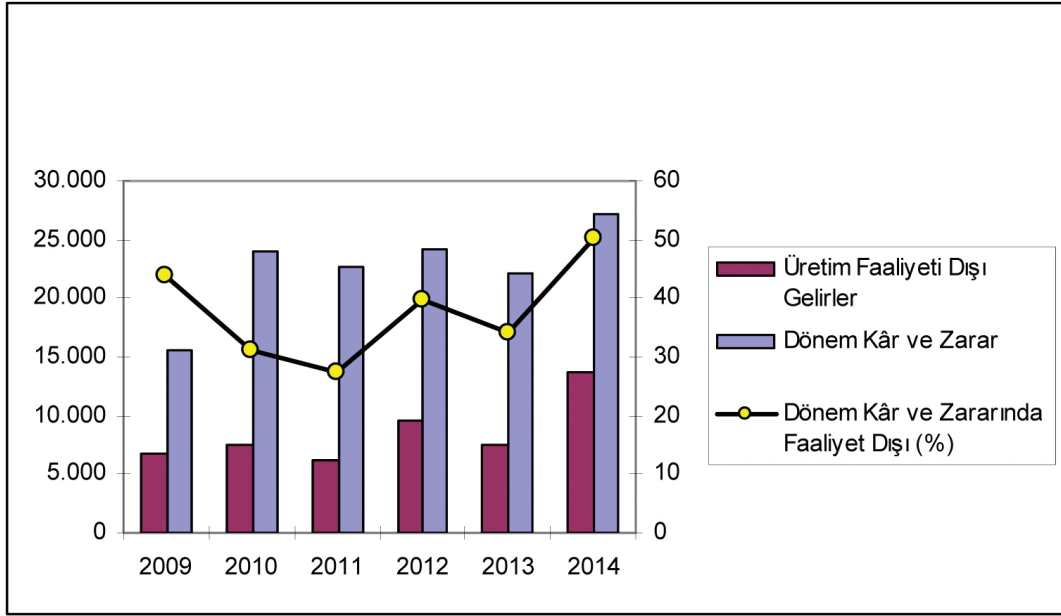
Üretim faaliyeti dışı gelirler ve dönem kâr ve zarar toplamı içindeki payları yıllar itibarıyla

dalgalanma gösteriyor. İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nun üretim faaliyeti dışı gelirleri 2012 yılında yüzde 53,4 oranında artarak 9.6 milyar TL'ye ulaşmasının ardından, 2013'te bu kez yüzde 21,5 oranında gerileyerek 7.5 milyar TL'ye inmişti. Döviz kurunun yukarı seyrettiği 2014 yılında ise bu tür kazançlar olağanüstü arttı ve yüzde 80,6 oranında yükselerek 13.6 milyar TL oldu. 2014'teki üretim faaliyeti dışı gelirlerdeki yüzde 80,6'lık artış 2008 yılından bu yana görülen en yüksek artış oldu. Bu artışın önemli kaynağını, sanayicinin döviz yatırımları yaparak sağladığı net kambiyo kârları ve gelirleri oluşturdu.

Üretim faaliyeti dışı gelirlerin toplam dönem kâr ve zarar toplamı içindeki payı 2013 yılında ise yüzde 34,1 iken 2014 yılında yüzde 50,3'e yükseldi. Başka bir ifadeyle, şirket bilançolarında dönem kâr olarak yer alan rakamın yarısından fazlasını üretim ile ilgisi olmayan bir faaliyetten, yani döviz yatırımlarından sağlanan kârlar oluşturdu. Üretim faaliyeti dışı gelirlerdeki sıçrama, mutlak kâr rakamındaki artışın da önemli bir nedeni oldu.

Tablo 1. 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Üretim Faaliyeti Dışı Gelirler (Net)

	Üretim Faaliyeti		Dönem Kâr ve Zarar		
	Dışı Gelirler (Net, Milyon TL) (1)	Değişim (%)	Toplamı (V.Ö.) Milyon TL (2)	Değişim (%)	1/2 (%)
2009	6.796	14,1	15.555	33,8	43,7
2010	7.474	10	24.083	54,8	31
2011	6.258	-16,3	22.753	-5,5	27,5
2012	9.601	53,4	24.193	6,3	39,7
2013	7.539	-21,5	22.137	-8,5	34,1
2014	13.618	80,6	27.097	22,4	50,3

Grafik 2. Üretim Dışı Gelirlerin Kâr Toplamındaki Payı (2009-2014)

2014 yılında doların yıllık nominal getirisi yüzde 11'i, reel olarak da yüzde 2,7'yi buldu ve kaynaklarının bir kısmını dövize bağlayanlar reel kazanç sağladılar. 2015'in ilk 11 ayında ise doların nominal getirisi yüzde 29'a yaklaştı ve reel getirisi yüzde 19'u buldu.

2015'te de firmaların, kaynaklarını bu üretim dışı kazançta daha çok yönelttikleri ve üretim dışı kazançların yeniden, üretimden kârları geride bıraktığı tahmin edilmektedir.

Üretim faaliyeti dışı gelirler, bekleneceği gibi daha çok özel firmalarla ilgilidir. Sanayi dışı kazançlar, özel kuruluşlarda 2014 yılında yüzde 131,2 oranında artarak 5.1 milyar TL'den 11.9 milyar TL'ye yükselmiştir. Dönem kârı ve zararı toplamı içindeki payı ise yüzde 43,2'ye çıkmıştır.

Kamu kuruluşlarında ise üretim faaliyeti dışı ge-

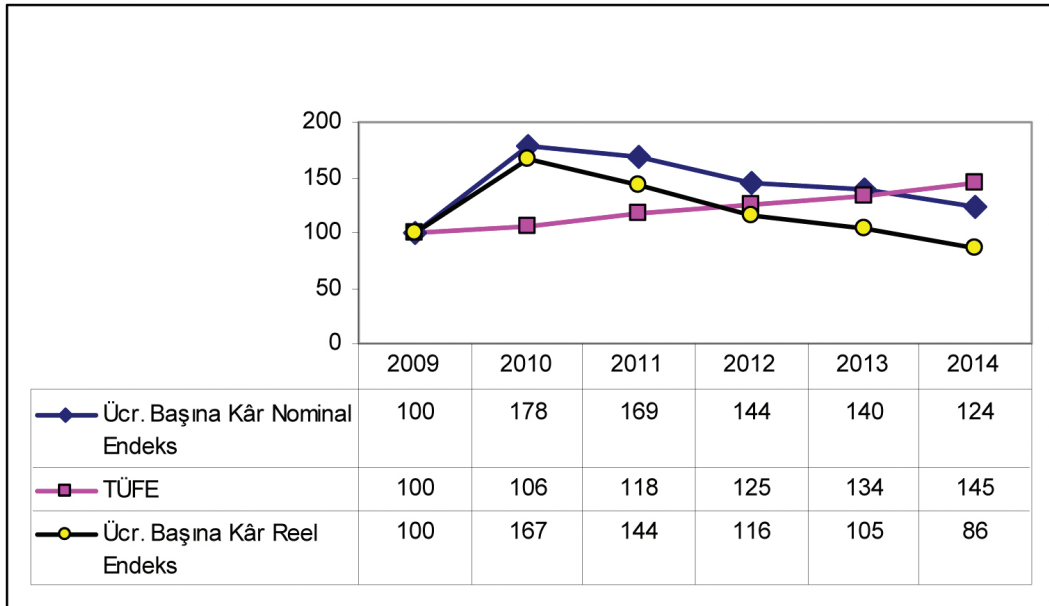
lirler 2014 yılında yüzde 27,8 oranında düşerek 1.7 milyar TL'ye inmiştir. Bu arzı kazançlar olmasaydı, kamu kuruluşlarının 405 milyon TL'lik dönem zararları, 2,1 milyar TL'nin üstünde görülecekti.

ÜCRETLİ BAŞINA KÂR

Sanayinin kâr oranlarındaki düşüşü daha iyi görmek için, istihdam edilen ücretli başına kârlara bakmak daha açıklayıcıdır. Bu yapıldığında, 2009 yılında ücretli başına sanayi faaliyetinden elde edilen kârın 170 bin TL olduğu, bunun cari fiyatlarla, 2014 yılında 211 bin TL'ye çıktığı anlaşılmaktadır. Ne var ki, 2009-2014 arası yüzde 24 artmış görünen işçi başına cari kârlar, aynı dönemin yüzde 34 enflasyonundan arındırıldığında, yüzde 14 reel kâr azalışı görülmektedir. Özellikle, ücretli başına kârların 2013'ten 2014'e bir yılda yüzde 18 gerilemesi dikkat çekicidir.

Tablo 2. Ücretli Başına Nominal ve Gerçek Kâr (2009-2014)

	Üretim Faaliyet Kârı (Milyon TL, Cari)	Ücretli Sayısı	Ücretli Başına Kâr (Bin TL)	Ücr. Başına Kâr Nominal Endeks	TÜFE	Ücr. Başına Kâr Reel Endeks
2009	8.759	516.305	170	100	100	100
2010	16.609	550.939	301	178	106	167
2011	16.495	574.589	287	169	118	144
2012	14.592	596.055	245	144	125	116
2013	14.599	613.872	238	140	134	105
2014	13.479	639.680	211	124	145	86

Grafik 3. Büyük Sanayide Üretimden Kârın Düşüşü (2009-2014)**SEKTÖRLERE GÖRE...**

Sektörler itibarıyla değerlendirildiğinde ise 2014 yılında en yüksek üretim dışı faaliyet gelirleri/dönem kârı oranına sahip dalın, ana metal sanayi olduğu görülüyor. Bu sektördeki firmalar 2014'te

elde ettikleri 4,4 milyar TL'ye yakın kârın yüzde 89'a yakını, üretim dışı operasyonlardan sağladılar ve toplam 500 firmanın üretim dışı gelirlerinden yüzde 30'a yakın pay aldılar.

Benzer bir çarpıklık madencilik sektöründe de

Tablo 3. Sektörlere Göre 500 Büyük Firmanın Dönem Kârları ve Üretim Dışı Gelir Büyüklükleri (2014, Milyon TL)

	Dönem Kârı	Üretim Dışı Gelir	Ür. Dışı Gelir/Dönem Kârı (%)
Ana metal sanayi	4.393	3.892	88,6
Kimyasal ürünlerin imalatı	3.392	1.600	47,2
Madencilik	2.607	1.390	53,3
Gıda ürünlerinin imalatı	2.912	1.248	42,9
Motorlu kara taşıtı imalatı	2.989	1.138	38,1
Diğer metalik olmayan mineral	3.411	826	24,2
Elektrik, gaz üretim ve dağıtımı	-1.203	685	-57,0
Tekstil ürünlerinin imalatı	1.151	581	50,5
Elektrikli teçhizat imalatı	1.733	474	27,4
Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	84	471	562,9
İçeceklerin imalatı	451	398	88,3
Ağaç ürünleri imalatı (mobilya hariç)	334	193	57,7
Tütün ürünleri imalatı	862	167	19,3
Bilgisayarlar, elektronik imalatı	392	123	31,4
Mobilya imalatı	249	117	47,1
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	749	77	10,2
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	507	73	14,4
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	245	53	21,7
Kayıtlı medyanın basılması	31	25	81,7
Diğer makine ve ekipman imalatı	826	25	3,0
Temel eczacılık ürünleri imalatı	221	20	8,8
Giyim eşyalarının imalatı	88	17	19,9
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	24	16	67,0
Diğer imalatlar	-10	9	-86,4
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	659	1	0,1
Toplam	27.097	13.618	50,3

görülmüyor. Bu sektörde de 2,6 milyar TL dönem kârının yüzde 53'ü üretim dışından geldi.

Gıda ve otomotiv sektörlerinde de üretim dışından gelen gelirler dikkat çekici boyutta. 2014'te büyük gıda firmaları 1,2 milyar TL'lik, otomotiv firmaları da 1,1 milyar TL'lik kazancı, üretimden değil, döviz operasyonu ağırlıklı kazançlardan elde ettiler.

İKİNCİ 500'DE KÂRLAR

Dövizden kazanç, ilk 500 büyük firmada daha bariz iken ve dönem kârlarının yarısını geçerken, durum, ikinci 500 büyük sanayi grubunda farklı görünüyor. İSO verilerine göre, İSO İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nun üretim faaliyeti dışı gelirleri 2014 yılında yüzde 219,3 artmış görünse de 736.5 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. İlk 500'de bu kazancın 13,6 milyar TL olduğu anımsandığında, ikinci 500'ün dövize yatırımdan kazançlarının 1 milyar TL'yi bile bulmadığı, dolayısıyla üretim dışı faaliyet gelirinin ilk 500'deki büyük firmalarda daha çok yaşandığı anlaşılmaktadır.

İkinci 500'de üretim faaliyeti dışı gelirlerin toplam dönem kâr toplamı içindeki payı 2014 yılında yüzde 16,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu pay, 2012 yılında yüzde 36,7 iken 2013 yılında ise yüzde -28 olarak gerçekleşmiştir.

İkinci 500'de döviz kazancı biçimindeki üretim faaliyeti dışı 736 milyon liralık gelirlerin tamamına yakını (724.7 milyon TL) özel kuruluşlara ait.

İŞVERENLERİN ASGARİ ÜCRET İTİRAZI

Dövizle yatırımdan 2015'in ilk 11 ayında sağlanan getiri nominal olarak yüzde 29'u, reel olarak yüzde 19'a yaklaştı. Bu kazancı, sanayiciler, 2015 yılında yeniden sağlayabildiler mi, bu henüz bilinmiyor. Ancak bilinen, bu tür üretim dışı gelir sağlamanın arzı, konjonktürel bir durum olduğu ve sanayinin

gelişimi ile ilgili olmadığı, çarpıklık yarattığıdır. Sanayiye geliştirmesi, yatırımda kullanılması gereken fonların döviz spekülasyonunda değerlendirilmesi sağlıklıdır. Ama eleştirilmesi gereken sanayiciler kadar böyle bir iklimi yaratan, spekülasyonu kârlı kılan iktidar elbette.

Özünde, ihracatı sürekli gerileyen sanayinin dışarıda rekabet gücü bulacak şekilde sanayi üretimine odaklanması, yatırımlarını artırması ve yapısal adımlar atması gerekiyor. Bunun için gerekli adımları atmada bir hayli ihmalkâr davranan sanayinin, kâr oranlarının daha fazla düşmesini engellemek için bulduğu kolaycı yol, ücret giderlerini azaltmaktır. Bu da bir yandan asgari ücret artışlarına itiraz etmek, her tür ücret-maaş artışını kısıtlamak, istihdam azaltmak ve kıdem tazminatı yükünü azaltmayı istemek şeklinde yaşanmaktadır.

2015 seçimlerinde partilerin seçim bildirgelerinde yer alan asgari ücretin yüzde 30 ile yüzde 50 dolayında artırılması talebi, bir beklenti halini aldı ve 2016'dan başlayarak 1 300 TL olması güçlendi. Ne var ki, bu beklentiye, seçim öncesi itiraz etmeyen işveren kesimi, seçim sonrası iş pratiğe dökülünce itirazlara başladı.

Bu konuda işverenlerin üst örgütü TİSK, hazırladığı görüşü 13 Kasım 2015'te şöyle açıkladı;" "Ülkemiz iş dünyasının sürdürülebilir büyüme hedefini gerçekleştirmesi yolunda istihdam, ihracat ve katma değerli üretim önceliklerini tesis edebilmesinin en önemli koşulu rekabetçi gücünü koruyabilmesidir. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2015-2016 Küresel Rekabet Gücü Raporu'na göre, dünyada rekabet gücü açısından 2012'de 43'üncü, 2013'te 44'üncü, 2014'te 45'inci olan Türkiye ekonomisi 2015'te 6 sıra birden gerileyerek 51'inciliğe inmiştir. Durum böyle iken, asgari ücret seviyesinde yapılacak artış maliyetinin işverenlere yansıtılması adeta bir domino etkisi yaratarak ücretler genel seviyesinin hızla yükselmesine ve böylece reka-

bet gücümüze zarar vermenin yanı sıra, kayıt dışının büyümesi, istihdama, enflasyona ve ihracata olumsuz etki yapması gibi pek çok riske işaret etmektedir. Özellikle KOBİ'lerde işsizlik ile yatırım ve büyüme planlarının ertelenmesi gibi sorunlara dikkat çekmek isteriz. Ayrıca işverenlerin maliyeti salt asgari ücret nedeni ile değil, kıdem tazminatı, SGK primleri, işsizlik sigortası primleri, ikramiyeler vb. artışlara yansımaları dolayısıyla da yükselecektir. Özellikle toplu iş sözleşmesi uygulayan işyerleri daha da ağır yüklerin altına itilecektir.”

TİSK, bu itirazların ardından talebini de şöyle dile getirdi: “Bu konudaki itirazımız, işçinin eline geçen net asgari ücretin artışına değil, yapılacak artışın işletmeler üzerine getirmesi muhtemel ilave yüklere ve bunun rekabetçiliğimize olan etkisindedir. Bu çerçevede, SGK primi, gelir vergisi, işsizlik sigortası primi gibi konularda yapılacak düzenlemeler ile halihazırda OECD ortalamasına göre yaklaşık 10 puan yüksek olan işgücü maliyeti üzerindeki istihdam vergilerinin azaltılması suretiyle bu artışın dengelenmesini önermekteyiz. Toplu iş sözleşmesi uygulayan ve uygulamayan işyerleri arasındaki haksız rekabetin önlenmesi amacıyla, toplu iş sözleşmeleri gereğince işçilere ödenen ikramiye ve ücret benzeri ödemelerin de kamu görevlilerinde olduğu gibi asgari ücret içerisinde sayılması da önerilerimiz arasında yer almaktadır.”

SANAYİDE ASGARİ ÜCRET

Asgari ücret uygulaması Türkiye işgücü piyasasının önemli bir kısmını ilgilendirmektedir. Merkez Bankası'nın, 2015, 1. Çeyrek Enflasyon Raporu'nda, TÜİK'in mikro verileri kullanılarak yapılan bir araştırma sonuçlarına göre, toplam ücretli çalışanların yaklaşık yüzde 35'i asgari ücret ve altında ücret alarak çalışmaktadır. Ücretli çalışanlarda asgari ücret etrafında belirgin bir yoğunlaşma gözlenmektedir. Bu durum, asgari ücret politikalarının ücret dağılımını etkilediğinin bir göstergesidir.

Asgari ücret politikası kayıtlı işgücü piyasası ile ilgili bir uygulama olmasına karşın asgari ücret artışları kayıt dışı çalışanları da etkilemektedir. Kayıtlı çalışanların ücret dağılımı genel ücret dağılımına benzerlik göstermekte ve asgari ücret etrafında ikinci bir tepe oluşmaktadır.

2011-2013 dönemi Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri setlerinden hesaplamalara göre, asgari ücret ve altında çalışma oranları sektörler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Ekonomi geneli için asgari ücret ve altında çalışanların payı yüzde 35 iken sanayide bu oran yüzde 38,2'yi bulmaktadır; inşaat ve hizmet sektörlerinde ise bu oran sırasıyla, yüzde 41,3 ve yüzde 30,2 değerlerini almaktadır. Bu oran, tarım sektöründe yüzde 72'ye kadar çıkmakta, sanayi ve hizmet sektörlerinde ise yüzde 50'nin üzerine kadar çıkabilmektedir.

Sanayide asgari ücret ve altında çalışanların en yoğun olduğu sektörleri, kalifiye olmayan işgücünün yoğunlukla istihdam edildiği gıda, giyim, mobilya, fabrikasyon metal ve tekstil oluşturuyor. Bu sektörlerde asgari ücret artışlarının, işgücü maliyeti ve dolayısıyla fiyatlama davranışı üzerinde daha etkili olması beklenmektedir.

Asgari ücretli sayısının daha düşük olduğu alt sektörleri ise kalifiye işçi istihdamının yoğun olduğu otomotiv ve ana metal sanayi oluşturmaktadır. Bu sektörlerde ücretliler arasında asgari ücretli payı sırasıyla, yüzde 17,5 ve yüzde 24 olarak saptanmıştır.

Özetle, çalışanların yüzde 27'sinin istihdam edildiği sanayide çalışanların neredeyse yüzde 40'ı asgari ücret, hatta asgari ücretin altında bir ücretle çalışmaktadırlar. Asgari ücretin altında çalışanlar ile asgari ücretle çalışanlar neredeyse biri birine yaklaşmaktadır. Asgari ücretliliğin daha çok KOBİ diye tanımlanan işyerlerinde yaygın olduğu, ayrıca kayıt dışında asgari ücretin altında ücretler ödendiği bilinmektedir.

Tablo 4. Asgari Ücret ve Altında Çalışanların Payı*
(NACE REV2 Sektör Ayrımında, 2011-2013 Ortalaması)

	Asgari Ücretli Çalışanlar (1)	Asgari Ücretin Altında Çalışanlar (2)	Asgari Ücret ve Altında Çalışanlar (1)+(2)	Ücretli Çalışanlar İçinde Sektörün Payı (%)
Tarım	11,7	60,3	72,0	2,8
Sanayi	17,4	20,7	38,2	27,0
Gıda imalatı	18,3	33,1	51,5	3,1
Giyim imalatı	21,7	28,4	50,1	4,7
Mobilya imalatı	18,0	25,2	43,2	1,4
Fabrikasyon metal	15,5	22,5	38,0	1,5
Tekstil imalatı	25,6	21,1	46,7	2,9
Taş-toprağa dayalı	19,9	18,1	38,0	1,6
Kauçuk ve plastik	17,7	17,8	35,5	1,1
Ana metal sanayii	12,5	11,1	23,6	1,2
Motorlu kara taşıtı	11,0	6,5	17,5	1,4
İnşaat	13,4	27,9	41,3	8,0
Hizmet	9,6	20,6	30,2	62,2
Diğer hizmet	13,5	59,8	73,2	1,1
Yiyecek içecek	16,1	46,0	62,1	4,3
Motorlu kara taşıtları	14,4	39,7	54,1	1,9
Perakende ticaret	17,1	39,1	56,2	8,3
Kara taşımacılığı	12,7	27,0	39,8	3,0
Konaklama	16,1	24,4	40,5	1,5
Toptan ticaret	13,9	20,9	34,7	3,4
Güvenlik	15,6	13,7	29,3	1,4
Binalarla ilgili hizmet	19,6	12,3	31,9	3,0
Toplam	12,0	23,0	35,0	100,0

*2011, 2012 ve 2013 yıllarına ait Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri setleri kullanılarak hazırlanmıştır.

MALİYETLER İÇİNDE ÜCRET PAYI

Merkez Bankası'nın bir başka araştırması, sanayi üretim maliyetlerinde ücret giderlerinin işveren hassasiyeti doğuracak bir pay tuttuğunu göstermektedir. 2006-2011 yıllarına ait TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri mikro veri seti kullanılarak sektörler itibarıyla firmaların maliyet yapısına dair

oranlar, şirket maliyetleri içinde en yüksek payın yüzde 41,5 ile hammadde giderlerine ait olduğunu göstermektedir. Bunu yüzde 23,6 ile personel giderleri izlemektedir.

İmalat sanayi maliyetleri içinde ise personel giderlerinin payı yüzde 16'ya kadar düşmektedir. Merkez Bankası araştırmasına göre, girdiler ve ücret-

Tablo 5. Maliyet Dağılımı (2006-2011 Ortalama Pay, Yüzde, 20+ İstihdama Sahip Firmalar)

	İmalat	Enerji	Madencilik	Hizmet	İnşaat	Tarım Dışı
MALİYET KALEMLERİ						
Hammadde giderleri	58,9	39,2	32,6	20,2	60	41,5
Personel giderleri	16,1	24,7	21,7	33,3	14,8	23,6
Faaliyetle ilgili diğer gid.(1)	9,5	10,7	14,5	22,2	9,1	15,2
Diğer giderler (2)	6,8	9,6	6,9	7,7	9,2	7,4
Yakıt ve akaryakıt	2,6	4,2	15,5	4,2	3,8	3,6
Finansman giderleri	2,5	4,5	2,5	5,1	1,7	3,6
Kira giderleri	1,5	1,3	1,8	5,2	1	3,1
Elektrik giderleri	2,3	5,7	4,6	1,9	0,4	2
Toplam (3)	100	100	100	100	100	100
Enerji (bilgi için, (3)+(4))	4,9	10	20,1	6,1	4,2	5,6
Firma Sayısı (2006-2011 ortalama)	17.002	284	579	17.256	3.877	38.997
Firma pay dağılımı (2006-2011 ort. yüzde)	43,6	0,7	1,5	44,2	9,9	100
Firma Sayısı (2011 yılı)	20.604	433	710	23.854	6.219	51.820
Firma pay dağılımı (2011 yılı, yüzde)	39,8	0,8	1,4	46	12	100

Notlar: 1) Faaliyetle ilgili diğer giderler; haberleşme, seyahat, su, ilan, pazarlama, kırtasiye, küçük tamir, sigorta, muhasebe, hukuki işlemler ile hizmet faaliyeti yürüten girişimlerde hizmet üretimi için yapılan diğer giderler gibi kalemleri ifade etmektedir.

2) Diğer kalemi, büyük ölçüde "olağan dışı gider ve zararlar" ve "diğer faaliyetlerden olağan gider ve zararlar (kambiyo zararları, karşılık giderleri, komisyonla vb.)" kalemlerinin etkisini yansıtmaktadır. 3) Hesaplamalara yıpranma payı dâhil değildir.

Kaynak: TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri.

lerden oluşan iki büyük maliyet kalemini, yüzde 15,2'lik payla genel işletme giderlerini yansıtan "faaliyetle ilgili diğer giderler" (çoğunlukla üretim dışı giderler) takip etmektedir. Enerji (elektrik, yakıt ve akaryakıt) giderleri ortalama yüzde 5'lik bir pay alırken, kira (bina ve makine-teçhizata ödenen) ve finansman giderleri sırasıyla, yüzde 1,5 ve yüzde 2,5'lik paya sahipler.

Şirketlerin personel giderlerinin önemli bir kısmını, üretimden kopuk üst düzey beyaz yakalıların, yönetim kurulu üyelerinin yüksek maaşları oluşturduğu gibi, yarısının da devlete giden vergi ve SGK primleri olduğu akılda tutulmalıdır.

Bir asgari ücretlinin işverene maliyeti 2015'in ilk

Tablo 6. 1300 TL Net Asgari Ücret Üzerinden Asgari Ücretin İşverene Maliyeti

Toplam Gün	30
Brüt Aylık	1.818,41
SGK Primi	254,58
İşsizlik Primi	18,18
Gelir Vergisi	231,85
Damga Vergisi	13,8
Kesinti Toplamı	518,41
Net Ücret	1.300,00
İstihkak Toplamı	1.818,41
İşveren İşsizlik Payı	36,37
SGK İşveren Payı	372,77
Maliyet Toplamı	2.227,55

yanısında 1.472 TL, ikinci yarısında ise 1.560 TL olmuştur. Bu, işçinin eline geçen net asgari ücretin yüzde 50'sinden fazlasının da devlete vergi ve prim olarak ödenmesi anlamına gelmektedir.

Aylık prim ve hizmet belgelerini Sosyal Güvenlik Kurumu'na düzenli olarak verip, primlerini de düzenli olarak ödeyen ve borcu olmayan işverenler 5 puanlık sigorta primi indiriminden yararlanıyorlar.

Tablo 7. Asgari Ücretin Maliyetinde Değişim (TL)

	Net	Brüt	İşverene Maliyet	İndirimli Maliyet
2015-2.Yarı	1,000	1,274	1,561	1,496
2016	1,300	1,818	2,227	2,115

Tablo 8. TİSK Üyesi İşyerlerinde Sanayi Ücretleri (2015)

	Ortalama Brüt Kök Ücret (TL/Ay)	Ortalama Brüt Giydirilmiş Ücret (TL/Ay)	Ortalama Net Giydirilmiş Ücret (TL/Ay)	Ortalama İşgücü Maliyeti (TL/Ay)
İşkolu-Sendika				
Kimya (2) (4)	2.158	4.281	3.055	5.318
Cam	2.276	4.274	3.050	5.341
Metal (2) (4)	1.827	3.241	2.528	3.899
Çimento	1.896	3.393	2.500	4.240
İlaç	2.338	3.464	2.491	4.489
Kağıt	1.983	3.408	2.343	4.048
Ağırlıklı Ort.	1.810	3.150	2.255	3.867
Deri (1) (2) (5)	1.541	3.086	2.119	3.655
Ağaç	1.650	3.212	2.071	3.924
Tekstil (2)	1.377	2.331	1.852	2.727
Gıda (1)	1.708	2.535	1.827	3.078
İnşaat (1)	1.516	2.404	1.719	3.005
Toprak (1) (5)	1.450	2.172	1.506	2.682

(1) Fazla çalışmaya ilişkin ödemeler, giydirilmiş ücrete ve işgücü maliyetine dahil değildir.

(2) Kıdem ve ihbar tazminatları, işgücü maliyetine dahil değildir.

(3) Net ücret hesabında "Asgari Geçim İndirimi" dikkate alınmamıştır.

(4) Geçersiz fesih nedeniyle ödenen tazminatlar ve ücretler ortalama işgücü maliyetine dahil değildir.

(5) Toplu iş sözleşmeleri henüz akdedilmediğinden mevcut ücretler esas alınmıştır.

Ortalama Brüt Kök Ücret: Ayda 225 saat üzerinden hesaplanan ücret olup, buna hafta tatili, genel tatil, yıllık izin ücretleri ile diğer izinler için yapılan ödemeler dahildir.

Ortalama Brüt Giydirilmiş Ücret: Ortalama Brüt Kök Ücret ve işçiye yapılan ikramiye, prim, yakacak, çeşitli sosyal yardımlar gibi nakdi ve aynı diğer tüm ödemelerin, fazla çalışma ücretleri dahil, toplamıdır (İşçinin doğrudan yararlanmadığı SGK primi işveren payı, İşsizlik Sigortası Primi işveren payı gibi maliyet unsurları hariçtir.)

Ortalama Net Giydirilmiş Ücret: Ortalama Brüt Giydirilmiş Ücret, - (eksi) işçiden yapılan kanuni kesintiler (SGK primi işçi payı, İşsizlik Sigortası Primi işçi payı, Gelir Vergisi, Damga Vergisi)

Ortalama İşgücü Maliyeti: Ortalama Brüt Giydirilmiş Ücret, + (artı) Diğer Giderler (SGK primi işveren payı, İşsizlik Sigortası Primi işveren payı, işçi sağlığı ve iş güvenliği, kreş, spor, eğitim, harcırah giderleri, kıdem ve ihbar tazminatları, geçersiz fesih tazminatı, geçersiz fesih nedeniyle ödenen ücretler ve diğer haklar ile işgücü maliyetinin diğer unsurları)

Söz konusu indirim dikkate alındığında, asgari ücretin işverene maliyeti 2015 yılının ilk yarısında 1.412 TL, ikinci yarısında ise 1.496 TL olmuştur.

2015 seçimlerinden önce vaat edilen aylık net 1.300 TL tutarındaki asgari ücret, önceki asgari ücrete göre yüzde 30 oranında artış anlamına gelmektedir. Bu şekilde belirlenecek net asgari ücretin, mevcut yasal düzenlemelere göre hesaplanacak aylık brüt tutarı 1.818 TL ve bu asgari ücretin işverene maliyeti ise 2 bin 227 TL olacaktır.

Aylık prim ve hizmet belgelerini Sosyal Güvenlik Kurumu'na düzenli olarak verip, primlerini de düzenli olarak ödeyen ve borcu olmayan işverenler 5 puanlık sigorta primi indiriminden yararlandıkları için, söz konusu indirim dikkate alındığında, anılan asgari ücretin işverene maliyeti 2.115 TL olacaktır.

Türkiye'de sendikacılığın, dolayısıyla toplu sözleşme hakkını kullanmanın oldukça sınırlı olduğu bilinmektedir. 18 milyon ücretli nüfustan 3 milyon kadarı kamu personeli iken kalan 15 milyon kişi, ücretli statüsündedir; ama toplu sözleşme hakkını kullanabilenler 1 milyonun bile altındadır. Bu sayı 1 milyon kabul edilse bile, aralarında büyük sanayi kuruluşlarının olduğu TİS'li işyerlerinde ücret maliyetleri, önümüzdeki yıllarda daha çok tartışma konusu yapılmaya benzemektedir.

Kısa adı TİSK olan işveren örgütü, TİS uygulanan işyerlerindeki ortalama aylık işçi ücretini net ve giydirilmiş olarak 2 bin 255 TL olarak tanımlamaktadır. Bu, asgari ücretin netinin 2 katı bir ücrettir. TİSK, üye işyerlerinde ortalama bir ücretli istihdamının, vergi ve primlerle birlikte 3 bin 867 TL'ye ulaştığını belirtmektedir. Bu ortalama rakamın en altı 2 bin 682 TL, en üstü 5 bin 318 TL'dir,

Özetlemek gerekirse, 2006-2011 dönemi için tarım dışı sektörlerde faaliyet gösteren 20 ve üzeri

(20+) sayıda çalışanı olan firmaların giderlerinin bileşimi incelendiğinde, şu noktalar ön plana çıkmaktadır:

Üretim ile ilgili (hizmet hariç) sektörlerde, hammadde giderleri toplam giderler içerisinde en yüksek paya sahiptir. Bu kalem, en düşük değeri yüzde 20,2 ile hizmet sektöründe, en yüksek değeri ise yüzde 60 ile imalat sanayi ve inşaat sektörlerinde almaktadır. İmalat sanayinde hammadde giderlerinin görece yüksek bir paya sahip olması, imalat sanayi fiyatları (Yİ-ÜFE) ile emtia ve döviz kuru artışlarına karşı hassaslığı artırmakta ve sektörü daha kırılgan yapmaktadır.

Emek yoğun hizmet sektöründe istihdam giderlerinin payı yüzde 33 civarındadır. Personel giderlerinin (Personel ödemeleri, sosyal güvenlik ödemeleri ile kıdem ve ihbar tazminatından oluşmaktadır.) payının büyüklüğü açısından hizmet sektörünü sırasıyla, enerji (yüzde 24,7) ve madencilik (yüzde 21,7) sektörleri takip etmektedir. İmalat ve inşaat sektörlerinde ise personel giderlerinin payı yaklaşık yüzde 16'dır.

Madencilik sektöründe yakıt ve akaryakıt kalemi görece yüksek payı ile diğer sektörlerden ayrılmaktadır. Buna paralel olarak madencilik, toplam enerji maliyetlerinin payının en yüksek olduğu sektör olarak belirmektedir.

Maliyetler 2006-2014 döneminde ortalama yıllık artış yüzde 8,5 iken, bu oranlar yıllık tüketici enflasyonu için yüzde 8,3'tür. Maliyetlerdeki bu değişime en yüksek ortalama katkı hammadde maliyeti (3,3 puan) ve personel giderlerinden (2,5 puan) gelmektedir. Finansman giderlerinin katkısı 2008 yılı ikinci yarısı, 2009 yılı, 2011 yılı ikinci yarısı ve 2012 yıllarında artmıştır. Enerji ve kira kalemlerinin ortalama katkısı ise sırasıyla, 0,6 ve 0,3 puan olmuştur.

Hammadde fiyatlarındaki artılar, firmaların maliyetlerini, dolayısıyla ürün fiyatlarını da etkilemekte ve maliyet enflasyonu yaşanmaktadır. Özellikle üretimde ithal girdi kullanımının yüksek olduğu sektörlerde sert kur artışları tüketici enflasyonu üzerinde maliyet yönlü baskı yaratmaktadır.

Merkez Bankası araştırmasına göre, işgücü maliyetleri incelenen dönemde nominal bazda yıllık ortalama yüzde 10 ile genel tüketici enflasyonunun 2 puan kadar üzerinde bir oranda artmıştır. Personel giderlerinin toplam maliyetler içindeki payı dikkate alındığında, kar marjları veri iken, hedeflenen enflasyonun üzerinde gerçekleşen ücret artışlarının enflasyondaki düşüşe ayak bağı olduğu, bir tür “enflasyonu körüklediği” öne sürülmekte, dolayısıyla ücretler hedef haline de getirilmektedir.

MALİYETLER VE ÖNLEMLER...

Sanayi faaliyetindeki firmaların, ithal girdide kur artışlarından kaynaklanan maliyet artışlarını fiyatlara yansıtılmaları kaçınılmaz olurken, bu fiyatlarla rekabet ve pazar sorunları daha da büyüyebilecektir.

Diğer önemli maliyet kalemi, gösterilen ücretlerde ücret artışlarını frenlemek, ücretten alınan vergi ve prim konularında hükümetten indirim kolaylığı istemek şimdiden gündemdedir. Bunun yanı sıra, şirketlerin istemeseler de işten çıkarma yolunu kullanmaları, ama buna ayak bağı olan

kıdem tazminatı yükünde de hükümetten kolaylık istemeleri beklenmelidir.

Bütün bunların, içinde özellikle işçi-işveren ilişkilerinde yeni gerilimler barındırdığı söylenebilir.

Özellikle son 10 yılda sanayinin niteliksel gelişme göstereceği sağlıklı politikaların üretilmemesi sonucu, kırılganlık artmış ve firmalar, risk almak yerine 2014'te örneği görüldüğü gibi, kaynaklarını kolayca, yüksek getiri vadeden döviz ticaretinde kullanmaya başlamışlardır. Kurlar ve faizlerde dalgalanma yaşandığı sürece bu firma davranışı sürecektir. Bu, aynı zamanda sanayi yatırımları için kullanılması beklenen kaynakların üretim-yatırım yerine döviz spekülasyonuna yönelmesi anlamına gelmektedir.

Bu sağlıksız yönelişin bir diğer olumsuzluğu ücretliler üstünde görülecektir. Firmalar, üretimi ve yatırımı arka plana attıkları için yeni istihdamdan kaçındıkları gibi mevcut istihdamı azaltma, maliyetleri indirmek gerekçesiyle ücretleri baskılama yoluna gideceklerdir. 2015 yılında örnekleri görülmeye başlanan bu davranışların önümüzdeki yıllarda artma ihtimali yüksektir.

Sorumsuz politikalar ve kâr-birikim öncelikli bu siyaset ve firma davranışları karşısında mağduriyet yaşayacak olanlar, beyaz ve mavi yakalılar ile ücretliler olacaktır. Örgütlenmek, daha güçlü bir biçimde sendikal mücadele vermek, ücretliler için daha da önem kazanacaktır.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr/bulten>

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni
Aralık 2015
Sayı 210 Ekidir
MMO Adına Sahibi
Ali Ekber ÇAKAR
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Basımevi
Ankamat Matbaacılık San.
Limited Şirketi
Gülyüz Sanayi Sitesi
30. Cad. 538. Sokak
No: 60 İvedik / ANKARA
Tel: (0312) 394 54 94-95

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mmo@mmo.org.tr
basin@mmo.org.tr